

Лариса Курносенко

доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0003-2309-695X

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізуються теоретичні підходи до визначення сутності категорій «публічна політика» та «соціальна політика». Досліджено особливості і запропоновано наукові підходи до окреслення змісту публічної політики в сфері соціального розвитку суспільства. Розкрито зміст понять «публічна сфера» та «соціальна сфера». Розглянуті основні проблеми соціального характеру сучасної публічної політики. Досліджено фактори, що визначають зміст публічної політики в сфері соціального розвитку.

Ключові слова: публічна політика; публічна сфера; соціальна сфера; соціальний розвиток суспільства; соціальні проблеми публічної політики.

Larysa Kurnosenko

Associate professor of Humanitarian and social-political sciences department,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, Docent
ORCID ID 0000-0003-2309-695X

PECULIARITIES OF PUBLIC POLICY IN THE FIELD OF SOCIAL DEVELOPMENT OF THE SOCIETY

The article deals theoretical approaches to defining the categories of «public policy» and «social policy». The peculiarities and scientific approaches to defining the content of public policy in the sphere of social development of society are investigated. The contents of the concepts «public sphere» and «social sphere» are revealed. The main problems of social nature of modern public policy are considered.

There are two approaches to understanding public policy in the world of scientific thought: American and European. The American approach affirms a utilitarian and pragmatic approach, where public policy is the policy of the state that addresses the problems of society. The European approach to understanding public policy is based on a democratic approach that sees the need for the participation of different social groups, state and non-state actors, in the process of political decision-making and decision-making. Ukrainian public administration experts adhere to the European approach and consider public policy as a policy of public authorities based on mechanisms of public consultation of the interests of stakeholders and aimed at achieving socially important goals and solving socially important goals. Ukrainian scientists emphasize that public policy should highlight its main core – social policy, and in civilian expectations – social expectations. It is generally accepted to define social policy as a set of measures of state and non-state nature aimed at identifying, meeting and matching the social needs and interests of citizens, social groups and communities.

Problems of social nature of modern public policy, which slow down the processes of qualitative changes in society, domestic scientists consider: a fuzzy scheme of powers and division of functions between public policy subjects, contradictions on these issues in national law; underdeveloped independent social sector of social initiatives and social economy for production of social, cultural, household, information and other services for the population; lack of proper conditions for exploiting the social sector's resource potential in social development; social disintegration of society; lack of specific social responsibilities and social responsibility among social policy makers; the inability of social groups to act in solidarity to protect their rights and defend their interests in cooperation with public policy actors in pursuit of common development goals and the like.

The content of public policy in the field of social development is determined, in the first place, by the following factors: the presence of social dialogue in society; the presence of active interaction of participants in socio-political processes; the presence of the right of interest of the social community, the satisfaction of which is a condition and a guarantee of its existence and development. The essence of public policy in the field of social development is the actions of public policy entities that are associated with finding a consolidated solution to a socially significant problem, as well as its implementation in the public interest through the use of appropriate public policy institutions. The result of public policy in the field of social development is qualitative, regular and irreversible changes in its social sphere, which contribute to the full disclosure of a person's creative potential, his essential forces, achievement in a society of social harmony and stability.

Key words: public policy; social policy; public sphere; social sphere; social development of society; social problems of public policy.

Постановка проблеми

Розвиток суспільства завжди має бути узгоджений із публічною політикою, що реалізується у різних сферах суспільного життя: економічній, науково-технічній, соціальній, гуманітарній та природо-охоронній. Як у соціальній державі [1, ст. 1], в Україні найбільша увага приділяється здійсненню соціальної

політики, реалізація якої спрямована на захист соціальних прав і свобод людини, створення доступних систем охорони здоров'я та освіти, розвиток системи соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, боротьбу з бідністю, попередження соціальних конфліктів у суспільстві. К.Полан'ї в роботі «Велика

© Курносенко Л. В., 2019.

трансформація» підкреслює необхідність існування соціальної політики, оскільки вона є механізмом, який компенсує соціальні проблеми, породжені розвитком економіки і ринків в загальнодержавному масштабі» [2, с. 143].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми соціальної політики довгий час досліджувались вітчизняними науковцями, серед яких: В. Бульба, М. Головатий, Н. Діденко, А. Колот, Е. Лібанова, В. Лобас, Г. Лопушняк, О. Новікова, Т. Семигіна, В. Скуратівський, В. Трощинський, І. Шульга та ін. Особливості публічної політики в соціальній сфері розглядалися в працях Н. Борецької, Н. Власенко, О. Власюка, І. Гнибіденка, В. Гошовської, І. Калачової, І. Курило, О. Макарової, Ю. Саєнка, О. Палій, О. Піщуліної, С. Телешуна та інших. О. Коротич, досліджуючи співвідношення публічної та соціальної політики наголошує, що системне реформування публічної влади є викликом, що породжує низку проблем, які загострюють соціальну нестабільність в суспільстві [3, с. 17]. І. Шульга, досліджуючи механізми публічної політики щодо забезпечення соціальних потреб громадян, наголошує на обов'язковій необхідності прогнозування і вимірювання соціальних наслідків діяльності органів публічної влади як результату реалізації публічної політики [4, с. 125]. Незважаючи на значну наукову увагу до особливостей реалізації публічної політики в соціальній сфері, подальшого дослідження потребує розкриття сутності публічної політики як засобу вирішення соціальних проблем суспільства.

Мета

Мета статті – дослідити наукові підходи до окреслення змісту та особливостей публічної політики в сфері соціального розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу

Публічна політика в сфері соціального розвитку має ґрунтуватися на пізнанні законів суспільного розвитку, виявленні в усіх сферах суспільного життя глибинних тенденцій, що зумовлюють процеси самореалізації людиною власного соціального потенціалу, впливають на її соціальну безпеку, а також здійсненні цілеспрямованого впливу на них суб'єктів регулятивної діяльності [5, с. 5]. До таких суб'єктів насамперед відносяться органи публічної влади (державного управління і місцевого самоврядування), які на теперішній час знаходяться у стадії реформування на засадах децентралізації.

Публічна політика є одним із ключових понять сучасної науки. На сьогоднішній день існує безліч різних інтерпретацій визначення «публічна політика» (public policy), однак єдиної думки щодо наповнення цієї категорії не вироблено. Дискусії ведуться як стосовно категорій public і policy, так і стосовно словосполучення public policy (громадська, державна, суспільно/державна, публічна політика). Незважаючи на змістовну невизначеність, ця категорія стала однією з найпопулярніших як у науковому, так і в громадському дискурсі. Її активно використовують політики, журналісти, громадські організації, державні інституції.

Публічна політика – це концепт політичної науки, що виник у середині ХХ ст. і знаходиться в стані постійного оновлення та уточнення.

В англійській мові для позначення поняття «політика» використовуються лексеми: «policy», «politics», «polity». Термін «politics» позначає власне політику, політичну сферу, політичну діяльність. В американській версії англійської мови це може також означати політичні махінації. «Policy» – це політика, лінія поведінки, політичний курс. Уточнюючий термін «policy making» – розробка, формулювання або проведення (визначеного) політичного курсу. І, нарешті, «polity» – державний устрій, образ або форма правління [6, с. 597-598]. Більшою мірою останній термін належить до політичного ладу, тобто до конкретної політичної системи. Усі ці терміни показують, що політика являє собою і сферу діяльності, і форму діяльності. Переклад слова «public» означає суспільний, державний, народ, публіка, громадськість [6, с. 662]. Усі словосполучення, що містять слово public, в поясненні містять таку складову, як суспільство (публічна сфера).

Узагальнене уявлення про публічність було вперше сформульоване американським філософом Д.Дьюї в книзі «Публічне і приватне», опублікованій 1927 р., де «публічне» розумілося як спосіб регулювання суспільством тих реально існуючих інтересів, ефект яких виходить за рамки прямої взаємодії приватних осіб й істотно позначається на житті багатьох членів суспільства [7, с.16]. У зв'язку з необхідністю виконання такої функції виникають спеціальні установи, що утворюють державу.

Концептуалізація поняття «публічна політика» вперше відбулася у США. Американський підхід до розуміння «публічної політики» стверджує утилітарний і прагматичний підхід, де публічна політика є політикою держави, що вирішує проблеми суспільства.

Значний вплив на розуміння «публічної політики» справили роботи Харольда Ласвела, який, у результаті досліджень, прийшов до розуміння публічної політики, як комплексу заходів, спрямованих на вирішення проблем, що виникають [8, с. 24–26].

Представники теорії політичних рішень, слідуючи традиції Х. Ласвела, Г. Брауер і П. де Леон, визначають публічну політику як багаторівневу систему, що проходить шість стадій розвитку: ініціація, попередня оцінка, відбір, застосування, оцінка і завершення [9, с. 224]. Такий підхід у визначенні публічної політики дозволив створити теоретичну модель процесу її вироблення.

Процес вироблення є визначальним для публічної політики, при цьому ціннісними орієнтирами публічної політики виступають взаємодія, колективні дії, взаємовідповідальність, взаємодоповненість публічного та приватного секторів, відкритість, підзаконність, партнерство, діалог, керованість, довіра та зорієнтованість на консенсус.

Класичне визначення публічної політики в рамках американського підходу дає Дж. Андерсон. Він зазначає, що публічна політика – це курс, що «реалізовується урядовими чиновниками й органами влади та зачіпає інтереси значної кількості людей» [10, с. 16–27].

Г. Кілпатрік публічну політику визначає як «сукупність законів, програм, заходів регулювання, напрямів діяльності та пріоритетів фінансування, що оприлюднені урядовою установою або її представниками» [11]. Р. Айстон визначає її як «сукупність відносин, що виникають у процесі взаємодії органів державної влади та їх оточення» [12].

Ключовими суб'єктами публічної політики в рамках американського підходу є уряди країн, її цілі чітко окреслені в програмах дії урядів, основним критерієм ефективності публічної політики є задоволення суспільних інтересів.

Європейський підхід до розуміння публічної політики ґрунтується на демократичному (коаліційному) підході, який вбачає за необхідність участь різних соціальних груп, державних і недержавних суб'єктів у процесі підготовки та прийняття політичних рішень.

В Європі публічна політика – це процес узгодження інтересів при виробленні та реалізації політичних рішень зокрема, і політичного курсу в цілому.

Як пише німецький дослідник М.Ріттер, поняття «публічна політика» з'являється в контексті теорії ліберальної демократії, яка просуває цінності громадянської участі в політичному процесі, зокрема, через політичні дебати, створення добровільних асоціацій і відстоювання своїх інтересів [13, с. 8]. На переконання автора, публічну політику слід оцінювати через демократію участі, або так звану партисипативну демократію.

Європейській підхід до розуміння публічної політики має яскраво виражений суспільний характер політики в суспільстві й для суспільства, і постає як процес узгодження інтересів на всіх етапах прийняття державно-управлінських рішень. Невід'ємною складовою цієї моделі є досягнення комплексного бачення проблеми через узгодження інтересів перед безпосередньою політичною дією уряду.

Українські фахівці в галузі державного управління С. Телешун, С. Ситник та І. Рейтерович також дотримуються європейського підходу і розглядають публічну політику (public policy) як політику органів державного управління, засновану на механізмах публічного узгодження інтересів зацікавлених сторін і спрямовану на досягнення суспільно значимих цілей та вирішення суспільно важливих завдань [14, с. 187].

«Загальнонаціональним форумом для суспільних сил, що представляють широке коло суспільних інтересів» О. Оболенський та С. Лукін називають публічну сферу [15, с. 9]. На думку авторів, всеосяжний характер публічної сфери визначає структуру сучасної публічної політики, що включає взаємопов'язані й взаємодоповнюючі напрями: макроекономічну політику, соціальну, комунікативно-інформаційну, культурну, етнонаціональну, екологічну, політику безпеки тощо. За такої масштабності функцій і завдань публічної політики для розробки її стратегії і способів реалізації держава потребує глибокого проникнення в систему потреб і інтересів суспільства. Державний апарат не в змозі впоратися з цим завданням. Усе гостріше відчувається необхідність активного включення самого суспільства в процеси формування публічної політики та управління [15, с. 5].

Відомий німецький соціальний філософ Ю. Хабермас розглядає публічну сферу як «галузь соціального життя, де можуть обговорюватися справи, які становлять спільний інтерес, де розходження в думках можуть регулюватися раціональними аргументами, а не зверненням до усталених догм і звичаїв». Він вважає, що головна особливість сучасної держави – це його здатність домовлятися з соціумом з найширшого кола питань [16, с. 18].

Західна наукова думка описує публічну сферу як спосіб забезпечення в суспільстві клімату причетності до управління суспільними справами і демократизму. Її завдання – підтримувати і розширювати участь самого суспільства в політичному процесі, стимулювати пошук таких рішень громадських проблем, які дають оптимальні варіанти і з'єднання приватних інтересів з публічними, тобто інтересами суспільства як цілого.

В дослідженнях вітчизняних вчених публічна сфера постає не тільки як громадський форум колективного пошуку загальних цілей і засобів їх досягнення, а й як область їх практичних втілень в систему реальних суспільних відносин і інститутів [17, 18]. Складається свого роду інфраструктура публічної сфери – громадський сектор життєдіяльності суспільства. Вона містить наступні ключові компоненти:

- економічний: громадський сектор економіки, виробництво суспільних благ, систему перерозподілу доходів для задоволення суспільних потреб;
- соціальний: громадські та державні служби соціального забезпечення (пенсії та допомоги, зайнятість, охорона здоров'я, освіта, громадський транспорт і засоби комунікації, збереження довкілля, захист від злочинності і корупції, комунальне обслуговування, підтримка соціальної стабільності);
- цивільно-політичний: недержавні об'єднання і асоціації громадян, громадянська мережа формування громадської думки, центри громадянської солідарності, горизонтальні мережі об'єднання і взаємодії низових ініціатив;
- гуманітарний: інститути зберігання та відтворення духовних цінностей і культурних традицій суспільства.

Публічна сфера – сфера, що охоплює діяльність усіх публічних органів. До них належать, передусім, регіональні органи виконавчої влади, що зобов'язані забезпечити реалізацію усіх сфер державної політики на відповідній території, реалізувати функції держави «як основного інституційного суб'єкта соціального розвитку, покликаного виконувати координуючу, організуючу роль у регулюванні процесів соціального розвитку, функціонування суспільного буття» [19, с. 100].

Публічна сфера охоплює також діяльність органів місцевого самоврядування, зміст якої полягає у вирішенні усіх питань життєзабезпечення і розвитку громад, отже, й соціального характеру. Місцеве самоврядування має стратегічне значення в процесі соціального розвитку суспільства, відображаючи політичні, географічні, соціально-економічні, історичні, національно-культурні особливості тих чи інших територіальних утворень, сприяє набуттю ними своєї ідентичності, що посилює відчуття належності людини до певної територіальної громади. В процесі децентралізації самоврядні органи стали найбільшим суб'єктом надання публічних, а отже і соціальних, послуг на місцевому рівні та головним партнером держави у з'ясуванні життєво необхідних питань розвитку для своїх громад.

Багатогранність структури соціальних суб'єктів зумовлює складність взаємовідносин між ними, з-поміж яких виокремлюється державно-приватне партнерство, соціальний і громадський діалог. Вони забезпе-

чують збалансований зв'язок між різними сферами, забезпечують баланс між різними формами регулювання та виступають невід'ємними елементами соціального розвитку суспільства.

Якщо розглядати суспільство як організовану сукупність великих соціальних груп на певному етапі історичного розвитку, об'єднаних характерними для них відносинами, то суспільно значимі проблеми лежатимуть, по-перше, в соціальній площині. Майнове розшарування, реформа системи освіти і охорони здоров'я, охорона культурної спадщини, всі ці соціальні проблеми є, в тому числі, проблемами політичними, оскільки вимагають втручання великої кількості суб'єктів публічної політики і особливого консолідованого політичного рішення.

Українські науковці підкреслюють, що в публічній політиці слід виділяти її головний стрижень – соціальну політику, в цивільних очікуваннях – соціальні очікування. Їх сукупність становить ядро публічної сфери – соціальну сферу [20, с. 12, 21, с. 203].

Загальноприйнятим є визначення соціальної політики, як комплексу заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження соціальних потреб та інтересів громадян, соціальних груп, громад.

Досвід розвинутих країн світу свідчить, що прогресивні трансформаційні перетворення та активна державна соціальна політика повинні характеризуватися високим рівнем цільової спрямованості, їх принципи та методи – узгоджуватися із загальним європейським курсом реалізації стратегічно важливих реформ. Реальний соціальний успіх досягається лише за умови відповідності поставлених цілей та завдань інтересам і сподіванням широких верств населення, суспільному консенсусу щодо базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації, досягнутому на основі консолідації всього суспільства та світової спільноти [22, с. 3].

Свою природу соціальна політика держави знаходить в соціальній сфері, де реалізуються гарантовані національним законодавством права і свободи людини і громадянина, забезпечується соціальний розвиток суспільства. Соціальна сфера є цілісною, динамічною підсистемою суспільства, породженою його об'єктивною потребою у безперервному відтворенні суб'єктів соціального процесу. Це стійка сфера людської діяльності щодо відтворення власного життя, простір реалізації соціальних функцій суспільства. Саме у ній відбувається освоєння інвестицій в людський капітал.

Функціонування соціальної сфери спрямовано на вдосконалення людини, її інтелектуальних і фізичних можливостей, духовних, культурних і соціальних потреб [22, с. 72]. А саме людський фактор є визначальним у забезпеченні суспільного розвитку.

Соціальні проблеми є вираженням протиріч та інтересів різних за своїм суспільним становищем соціальних суб'єктів. Вітчизняна наукова традиція схильна розглядати соціальні проблеми як об'єктивно існуючі ситуації, з певними характеристиками, які можуть виступати об'єктами публічної політики [23, с. 198].

Такими об'єктами в соціальній сфері мають бути: соціальні стандарти та гарантії рівня та якості життя, які забезпечують самореалізацію та гармонійний розвиток особистості; соціальні інвестиції в розвиток людини; випереджальний розвиток соціальних сфер

(освіти, медицини); активна участь особистості, громадськості, соціальних груп в публічному дискурсі через законодавчо закріплені механізми взаємодії між владою і громадянами, соціальними групами; використання ресурсного потенціалу соціальної сфери в суспільному розвитку; розвиток механізмів соціальної відповідальності бізнесу; громадські ініціативи та співпраця держави і громадських об'єднань з питань соціального захисту й самозахисту населення, надання соціальних послуг, розкриття потенціалу соціальної активності; конкуренція на ринку надання соціальних, освітніх, медичних, культурних послуг; механізми соціального захисту населення; державні адресні програми соціальної допомоги; форми і види соціального страхування; професійна підготовка соціальних працівників; механізми узгодження інтересів та регулювання правовими засобами конфліктів в суспільстві для забезпечення його усталеного розвитку тощо.

Накопичені роками негативні тенденції та проблеми в соціальній сфері створюють загрози національній стабільності та подальшому розвитку суспільства у цілому. Проблемами соціального характеру сучасної публічної політики, які уповільнюють процеси якісних змін в суспільстві, вітчизняні вчені вважають: нечітку схему повноважень і розподілу функцій між суб'єктами публічної політики, протиріччя з цих питань в національному законодавстві [24, с.3]; нерозвиненість незалежного суспільного сектору соціальних ініціатив і соціальної економіки з виробництва соціальних, культурних, побутових, інформаційних та інших послуг для населення; відсутність належних умов для використання ресурсного потенціалу соціальної сфери в суспільному розвитку; соціальну дезінтеграцію суспільства; неконкретизованість соціальних обов'язків та соціальної відповідальності серед суб'єктів соціальної політики; неспроможність соціальних груп до солідарних дій із захисту своїх прав і відстоювання інтересів у співпраці з суб'єктами публічної політики щодо досягнення спільних цілей розвитку [25, с.16] тощо.

Зміст публічної політики в сфері соціального розвитку визначається, у першу чергу наступними факторами.

1. Наявністю соціального діалогу в суспільстві, тобто постійного обміну інформацією між суб'єктами публічної політики, завдяки чому відбувається артикуляція соціальних інтересів. Артикуляції інтересів, термін, введений в науковий обіг класиком теорії політичних систем Г. Алмондом. – це функція політичної системи, що полягає у виявленні групами інтересів, громадськими організаціями і політичними партіями потреб індивідів і соціальних груп [26]. Соціальний діалог та обмін інформацією в суспільстві можливий лише за умов наявності законодавчих механізмів та інституційних процедур і процесів, які створюють гарантії та надають права суб'єктам публічної політики залучатися у публічний діалог, та наявності доступу до інформаційних ресурсів для всіх сторін.

2. Наявністю активної взаємодії учасників соціально-політичних процесів. Активна взаємодія політично соціалізує громадян, робить їх носіями позиції, стимулює до участі у розробці та прийнятті політичних рішень в сфері соціального розвитку. Згідно із законами України активна взаємодія влади та громадянського суспільства відбувається через наступні інструменти:

референдуми; вибори; участь у діяльності політичних партій та громадських організацій; участь у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; участь у проведенні регуляторної політики держави; доступ до державної служби; звернення до органів влади; доступ до інформації про діяльність влади; оскарження рішень органів влади. Активна взаємодія учасників політичних процесів сприяє урахуванню громадської думки у процесі реалізації владних повноважень та підтримці довіри до влади та її діяльності.

3. Наявністю забезпеченого правом інтересу соціальної спільноти, задоволення якого служить умовою та гарантією її існування та розвитку. Метою публічної політики в сфері соціального розвитку є артикуляція цілей соціального характеру та їх домінування у процесі вироблення публічної політики. Соціальні інтереси відображають соціальні потреби людей і здебільшого зумовлюються необхідністю соціального розвитку.

Публічна політика передбачає наявність компетентних інформованих громадян, здатних до самоорганізації, які безпосередньо впливають на формування значущих для суспільства завдань, реалізація яких і покладена «на плечі» владних інститутів. Саме у разі врахування «публічного» інтересу та за умови відповідності політичних рішень суспільним потребам – можливий зворотній зв'язок між владою та громадськістю [17, с. 25].

Дослідження Української Асоціації Оцінювання «Посилення децентралізації в Україні» [27] доводять, що органи державної влади у вирішенні соціальних проблем не сприймають громадянське суспільство як рівного партнера і не готові передавати фінансові ресурси й частину повноважень у цій сфері недержавним громадським організаціям. Державна влада включає представників громадянського суспільства в усі можливі експертні та консультативні ради при органах виконавчої влади, розвиваючи практику громадських слухань. Але пошук зводиться в основному до варіантів адміністративних рішень: громадські ради при Міністерствах та державних адміністраціях для оцінки якості послуг, здійснення громадського контролю, врахування побажання громадськості при формуванні та реалізації державної політики; піклувальні ради при держустановах соціальної сфери тощо. Але це не конвертується в реальну і повноцінну взаємодію з суспільством, що передбачає децентралізацію влади і розподіл відповідальності, скорочення бюрократичного апарату, підвищення його якості, відкритості.

Висновки

Отже, суттю публічної політики в сфері соціального розвитку є дії суб'єктів публічної політики, які пов'язані із пошуком консолідованого рішення соціально значимої проблеми, а також його реалізацією в інтересах суспільства шляхом використання відповідних інститутів публічної політики. Результатом публічної політики в сфері соціального розвитку є якісні, закономірні і незворотні зміни в його соціальній сфері, які сприяють всебічному розкриттю творчого потенціалу людини, її сутнісних сил, досягненню в суспільстві соціальної злагоди і стабільності.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка механізмів, забезпечуючих домінування соціальних цілей розвитку у процесі вироблення публічної політики.

Література.

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Поланьї К. Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени. Санкт Петербург, 2002. 238 с.
3. Коротич О. Б. Реалізація державної соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2. С. 17–22.
4. Шульга І.П. Публічна служба в Україні як інструмент реалізації соціальних потреб громадян на регіональному рівні. *Економіка та держава*. 2011. №12. С. 124–126.
5. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики: навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 200 с.
6. Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Великий англо-український словник. Вінниця: Нова книга; Харків: Ранок, 2011. 1700 с.
7. Dewey J. *The Public and Its Problem*. Reprint. NY: Henry Holt, 1927. Athens: Ohio University Press, 1954. 158 p
8. Lasswell Harold D. *Psychopathology and Politics*. H. Lasswell. Chicago : University of Chicago Press, 1930. 231 p
9. Brewer G. *The Foundations of Policy Analysis / G. Brewer, P. de Leon*, Monterey. Cal.: Brooks, Cole., 1983. 476 p
10. Андерсон Д. Публичная политика: от теории к практике / сост. и науч. ред. Н. Ю. Данилов, О. Ю. Гуров, Н. Г. Жидков. Санкт Петербург: Алетейя, 2008. 356 с.
11. Kilpatrick G. *Definitions of Public Policy and the Law*. National Violence Against Women Prevention Research Center. 2000. URL: <https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/policy/definition.shtml>.
12. Eyestone R. *Public Policy formation*. URL: <http://epstein.wustl.edu/research/grpsspolicy.pdf>.
13. Риттер М. Публичная сфера как идеал политической культуры. Граждане и власть: проблемы и подходы; под ред. Г. М. Михалевой, С. И. Рыженкова. Москва; Санкт Петербург: Летний сад, 2001. 171 с.
14. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна чи державна політика – вітчизняна дилема вибору. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 4. С. 185–195.
15. Оболенський О., Лукін С., Оболенський О. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика – співвідношення понять. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 2. С. 3–11.
16. Хабермас Ю. Публичное пространство и политическая публичность. Биографические корни двух мыслительных мотивов. Между натурализмом и религией. *Философские статьи / пер. с нем. М. Б. Скурадова*. Москва: Весь мир – 2011. С. 15–26.
17. Телешун С. О., Ситник С. В., Рейтерович І. В. Сутність публічної політики: контекст політики та публічного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. Серія: Політичні науки. 2015. № 4. С. 23–30.

18. Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Лібанова Е. М. та ін. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. у 2 ч. Київ: НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.

19. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? Політичний менеджмент. 2007. № 1. С. 10–23.

20. Ситник С. В. Між теорією та практикою публічної політики (до відкриття нової спеціальності «Публічна політика та управління»). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2010. Вип. 4. С. 202–207.

21. Токарський Т. До проблем соціальної політики в Україні. *Науковий вісник*. 2017. Вип. 18/19. С. 1–5.

22. Соціогуманітарний простір і розвиток продуктивних сил України: методологічні аспекти визначення взаємодії: монографія / наук. ред. М. А. Хвесик; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ, 2009. 92 с.

23. Кацьора О. Основні характеристики соціальних проблем. Нова парадигма. 2015. Вип. 128. С. 197–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2015_128_22.

24. Кравченко М. В. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. Демократичне врядування. 2014. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_8.

25. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. Віче. 2015. № 12. С. 14–17.

26. Алмонд Г. А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. *Политические исследования*. 1992. №4. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf.

27. Моніторинг і оцінювання у діяльності органів влади України: Доповідь за результатами проекту Української Асоціації Оцінювання «Посилення децентралізації в Україні», грант Національного фонду підтримки демократії: лютий 2017 – січень 2018 рр. URL: <http://www.ukreval.org/ua/news/273-dopovid-monitoring-i-otsinyuvannya-u-diyalnosti-organiv-vladi-ukrajini>.